

Bloeyendael bulletin

NOVEMBER 2019

Alles van waarde

Van Hoofddijk tot Oostbroekselaan

Zomereik

De kracht van de eik

Communicatie, duurzaamheid, natuur

Hoe *Azolla filiculoides* verdween uit Bloeyendael

Hommels tellen

Mossen in Bloeyendael

Alles van waarde....

Soms krijgt iets pas waarde als het weg is. U kent dat fenomeen vast wel. Iedereen die vanuit natuurbescherming denkt, (mee) werkt en voelt herkent dat natuurlijk. Als Stichting Bloeyendael zijn we ons daarvan zeer bewust. Het zicht- en tastbaar maken van de natuurwaarde van wat in ons park leeft is één van onze prioriteiten. Daarom zijn we zo dankbaar voor de inventarisaties van soorten, zowel van flora als fauna, die door experts worden uitgevoerd in het park en waarover u meer kunt lezen in dit bulletin.

Op basis van soortenrijkdom kunnen we de natuurwaarde van Bloeyendael uitdrukken, maar daarnaast is er natuurlijk ook de educatieve en gevoelsmatige waarde die we door het park beleven. Vaak moeilijk te kwantificeren, want hoe druk je het plezier uit dat de vrijwilligers beleven tijdens en na een dag hooien of snoeien?

Bomen zijn een verhaal apart: klein en taai tot groot en kwetsbaar. Als terugke-

rend thema zullen we u telkens over een boomsoort in ons park informeren, vanuit verschillende perspectieven, vanuit de biologie door Ineke Blijleven, maar ook vanuit de mythische betekenis en waarde die onze voorouders aan bomen gaven, toegelicht door Christien Hidding.

In dit bulletin ook weer aandacht voor de historie van Bloeyendael. Dit keer neemt Paul Brassé u mee terug in de geschiedenis van de Oostbroekselaan. Publiciteit is voor onze Stichting van belang en Hellen Basari heeft zich daar jarenlang voor ingezet. Hoogste tijd voor een interview.

Na de tweede hoorronde en klussendag is er weer heel veel biomassa afgevoerd door vrijwilligers en Boer Dirk met zijn paarden. De grond is weer een stukje armer en hopelijk komend jaar weer een stukje rijker aan diversiteit. Bij uw wandeling heeft u gezien dat het park zich weer klaar maakt voor de winter, de trekvogels hebben ons park alweer verlaten en de ruwharige dwergvleermuis heeft zijn bestemming bij ons gevonden.

Ik dank onze vrijwilligers voor hun toemeloze inzet en de donateurs voor hun bijdrage voor het behoud van dit waardevolle park. Ik wens u alvast Prettige Feestdagen.

Mirjam Steinbuch, voorzitter

REDACTIE

Jan Heijmans, Paul Brassé

FOTOGRAFIE

Paul Brassé, Jan Heijmans

VORMGEVING

KM Grafisch Werk, Utrecht

DRUK

Kopijwinkel, Utrecht

LOGO

Illustratie Dick Bruna © copyright Mercis bv, 1991

Van Hoofddijk tot Oostbroekselaan

De Oostbroekselaan vormt de oostgrens van park Bloeyendael. Deze weg verbond eeuwenlang de Biltse straatweg met landgoed Oostbroek. Bij de aanleg van het park is het begintraject van deze weg verlegd.

Op een kaart uit de 16de eeuw wordt de Oostbroekselaan vermeld onder de naam *Hoofddijkse Wateringe* en *Wegh na Oostbroek*. Waar deze weg de zogeheten Biltse Steenstraat verliet, lag herberg Den Biesbosch, die halverwege de 17de eeuw verbouwd werd tot buitenplaats Bloeyendael. De afslag was gesitueerd op de plek (tegenover restaurant Meneer Vink) waar nu wandelaars over een bruggetje het park in kunnen lopen.

Eind 19de eeuw staat de weg bekend als Hoofddijk, die voerde naar het gelijknamige fort in de Uithof. Langs deze landweg stonden enkele boerderijen, zoals Landzicht en Veldzicht, die in de vorige eeuw moesten wijken voor de A27 en 28. Een van de boerderijen die gespaard bleven (no. 62-64) werd in 1953 het onderkomen van het Instituut voor Veeteeltkundig Onderzoek (Centrum voor Onderzoek K1 (=kunstmatige inseminatie)), dat in 1963 verhuisde naar Zeist. Na 1990 werd het leegstaande pand opgeknapt en verbouwd tot verenigingsgebouw voor de tuinders van ATV-Stadion.

In 1974 moesten deze tuinders hun plek bij het stadion Galgenwaard verlaten vanwege de aanleg van nieuwe sportvelden. De gemeentearchitect Hans Pemmelaar, die de plannen voor park Bloeyendael tekende, is ook verantwoordelijk voor het ontwerp van het volkstui-nencomplex.

Aan de westkant van de Oostbroekselaan ligt een viertal huizen uit hout opgetrokken. Twee staan er al op een kaart uit 1850, een derde uit 1892. De zogenaamde Kringenwet uit 1814 en 1853 schreef voor dat de huizen binnen 600 meter van een fort niet van steen mochten zijn. In geval van oorlog moest het schootsveld voor de kanonnen van fort de Bilt en fort Vossegat snel vrijgemaakt kunnen worden. Pas in 1951 werd de wet opgeschort en in 1963 ingetrokken.

De toegang tot de Oostbroekselaan werd door de aanleg van het park in 1975 verlegd van de Biltse Straatweg naar de Archimedeslaan.

Paul Brassé

De zomereik (*Quercus robur*)

In Nederland zijn de zomereik en de wintereik inheemse soorten. Ik beperk me in dit artikel tot de zomereik, vanwege het feit dat de wintereik niet in Bloeyendael voorkomt. De zomereik heeft de Latijnse toevoeging 'robur' hetgeen 'stoer' betekent. Een verklaring voor deze naamgeving, is dat het zeer moeilijk was om deze boom te vellen, voordat het ijzer werd uitgevonden.

De zomereik komt oorspronkelijk in bijna heel Europa voor, waar hij zeer geliefd is als laan- en bosboom.

Eikenhout werd in vroeger tijden veel gebruikt voor de scheepsbouw. De vraag naar eikenhout was zelfs zo belangrijk dat er op een gegeven moment grootschalige herplant nodig was ter vervanging van de gevelde bomen. Het verhaal gaat dat de uitvinding van het ijzeren schip juist op tijd kwam om een tekort aan eikenhout en dus een crisis in de scheepsbouw te voorkomen!

De zomereik groeit langzaam, vooral in de jeugdfase. De boom kan 30 tot 40 meter hoog worden. De boom heeft een zeer typerend silhouet, namelijk een onregelmatige, wijdvertakte kroon. Soms worden er op landgoederen wel drie eiken bij elkaar geplaatst, hetgeen een imposant gezicht geeft als de bomen volwassen zijn.

De boom bloeit in mei. De mannelijke bloemen hangen in ijle bundels van smalle katjes; de vrouwelijke bloemen zitten aan de uiteinden van jonge loten en zijn lang gesteeld. De eikels rijpen in de herfst van hetzelfde jaar. De zomereik is gevoelig voor stagnerend en hoog grondwater. De soort is goed bestand tegen wind en strenge vorst, maar in de jeugdfase wel gevoelig voor vroege vorst in het najaar en late voorjaarsvorst.

De zomereik is als zaailing en in de jeugdfase gevoelig voor echte meeldauw.

Er zijn een aantal nachtvlinders die schade aan de zomereik kunnen veroorzaken, nl. de grote wintervlinder en de kleine wintervlinder.

Ineke Blijleven

De kracht van de eik

Nu de eerste herfststormen de bomen van hun bladeren beroofd hebben, is goed te zien hoe verschillend de structuur van iedere boomsoort is. De meest indrukwekkende van allemaal is misschien wel de eik met zijn ruwe schors en krachtige takken.

Die ruwe schors is één van de oorzaken dat de eik vaker dan andere bomen door de bliksem wordt getroffen. Dat hadden de oude natuurvölkeren ook al door en het is dan ook geen wonder dat de eik bij alle Europese volkeren gewijd was aan de dondergoden die al net zo indrukwekkend waren als de eik zelf.

De dondergoden joegen de mensen schrik aan met hun donderhamers en bliksemschichten, maar via de bliksem bevruchtten ze ook de aarde met hun goddelijke energie. En dat was niet onbelangrijk voor mensen die zo afhankelijk waren van de natuur.

Omdat de eik het vaakst diende om die goddelijke energie over te brengen, kon

het niet anders of iets van die energie moest nog in de boom en alles wat erin groeide aanwezig zijn. En wat zou er nu mooier zijn dan die goddelijke energie te kunnen opvangen, zodat je hem kon gebruiken voor het welzijn van de hele gemeenschap? Daar wisten de oude Kelten gelukkig wel raad mee. Uit de albums over stripfiguur Asterix kennen we de druïde Panoramix die met een gouden snoeimes een maretak uit een eik snijdt.

Nu vind je de maretak meestal in een appel of populier, dus als er één in een eik groeide was dat op zich al bijzonder en dan was hij ook nog geladen met goddelijke energie! Zo straalde de heiligheid van de eik ook af op de maretak. En die werd dan ook inderdaad uit de eik gesneden, terwijl twee andere priesters klaar stonden om hem op te vangen in een wit kleed. De tak moest niet op de grond vallen! Alle energie zou meteen wegstromen de aarde in!

Het woord druïde is afgeleid van 'drus', het Griekse woord voor 'eik' en de druïde wist als 'eikenman' dan ook als geen ander hoe je de kracht van de dondergod kon benutten. Hij verwerkte de maretak – zelf symbool van eeuwig leven – in een drankje waarmee je iedere ziekte kon genezen en dat een tegengif vormde tegen ieder gif. Kom daar maar eens om bij elektriciteit; onze verklaring voor de bliksem!

Christien Hidding

Communicatie, duurzaamheid en natuur

In 2014 was Hellen Basari 'in between jobs' en zocht vrijwilligerswerk waar- bij ze tevens haar vaardigheden op peil zou kunnen houden. 'Communicatie, duurzaamheid en natuur' was haar leidraad. Bij de Vrijwilligerscentrale zag ze dat Bloeyendael een vacature had voor medewerker PR-beleid. En dat sprak haar aan. Hellen heeft voor Bloeyendael de vrijwilligerscoördinatie gedaan, ze ontwikkelde Twitter en Facebook en brainstormt regelmatig met secretaris Paul Brassé over nieuwe acties. Acties om Bloeyendael bij een breder publiek bekend te maken. Zo was het haar idee om de open dagen van een thema te voorzien, bijvoorbeeld over vogelgeluiden en eetbare planten. Ook komen we haar tegen bij het 'gewone' vrijwilligerswerk als hooien etc.

Hellen werd veertig jaar geleden in Arnhem geboren. Ze groeide op in Velp en Westervoort, samen met haar anderhalf jaar jongere 'broertje'. Vader werkte bij de Postbank en moeder bij AkzoNobel. Haar ouders zijn beiden afkomstig uit voormalig Nederlands-Indië. Ze maakten daar de nasleep van de oorlog mee en moesten van Java naar Nieuw Guinea vluchten en later naar Nederland. In het verleden kwamen vader en moeder nog weleens de helpende hand bieden bij de zater-

dagse werkzaamheden in het park. Ze vonden dat leuk om te doen. Helaas is vader intussen overleden.

Hellen vertrok na de middelbare school naar Utrecht om daar sociale wetenschappen te gaan studeren. Het leek haar interessant om met deze brede studie meer zicht op het menselijk gedrag te krijgen. Na haar propedeuse vond ze het toch allemaal wat te vaag en stapte over naar psychologie. Hierbij verslikte ze zich echter in de statistiek. "Ik had op het vwo een 4 voor wiskunde". Ze verliet de universiteit en ging werken bij Rijkswaterstaat. Eerst bij de landelijke (informatie) telefoonlijn, later als account manager, aanspreekpunt voor de regionale diensten. Na twee jaar had ze het wel gezien, te log en te bureaucratisch.

Het volgende station was een jong klein bedrijf de MKB servicedesk. Ze voerde daar projecten uit rondom websites voor diverse brancheverenigingen zoals de horeca. Ze leerde daar websites ontwerpen en vullen met teksten. Het was pionieren, ze leerde veel, volgde cursussen, ze ging naar beurzen. Maar ook hier kwam een eind aan. "Ik ben snel uitgekeken".

Bij Laurens Ouderenzorg Rotterdam werd ze online marketeer. De social media waren in opkomst. Hellen ontwikkelde de strategie voor de organisatie en leerde alle lagen in de organisatie hoe zij Facebook en Twitter voor hun

werk konden inzetten. Ze voerde Familienet in, een communicatiemiddel, dat de verzorgers en mantelzorgers van mensen met dementie dichterbij elkaar brengt. Vaak zit de familie op afstand en heeft geen idee hoe hun familielid de dag doorbrengt. Met het Familienet komt dat dichterbij. De interactie en betrokkenheid rond 'een cliënt' neemt met dit programma beduidend toe.

Na twee jaar raakte Laurens in de financiële problemen en dat kostte Hellen haar baan. Ze heeft daarna op contract-

basis voor de Gemeente Zeist gewerkt als wijkmanager. Ze was de schakel tussen het ambtelijk apparaat, de beleidsmakers en de bewoners. Het ging over (verkeers)veiligheid en zorg, eenzaamheid, participatie. Ze werkte vanuit een 'buurtmobiel' een omgebouwde bouwkeet, waar de mensen gemakkelijk binnen konden lopen. Helaas zat een vast contract er niet in, ze had het graag gewild. Ze vond daarna nog drie maanden werk bij de Gemeente Soest. Ze deed daar een project over zwerfafval, samen met de scholen en ze organiseerde een schoonmaakactie om de verkiezing van het mooiste winkelgebied van Nederland onder de aandacht te brengen.

Hellen heeft met haar man Joost twee kinderen en zit nu even thuis, maar niet stil. Ze is aan het bijkomen van de bevaling van Yrsa, twee maanden geleden. En dochter Elin van twee vraagt ook haar aandacht. Haar vrijwilligersactiviteiten bij Bloeyendael staan even op een laag pitje. Ze is wel actief bij: *Krijg de kleertjes*, een ruilpunt voor kinderkleding. En ze kookt voor buurtgenoten via de website *Thuisafgehaald*.

Jan Heijmans

Hoe *Azolla filiculoides* verdween uit Bloeyendael

In het vorige bulletin schreef ik over het groot kroosvaren (*Azolla filiculoides*) dat de sloten in het westelijk gedeelte van Bloeyendael grotendeels bedekte. Nadat we in het voorjaar van 2019 de sloten met behulp van drijvers min of meer hadden leeggeschept, kwam de waterplant toch weer snel terug.

Groot was onze verrassing dan ook dat bij een rondgang in juli het kroosvaren ineens verdwenen bleek! Bij navraag bleek dit verschijnsel zich ook op andere locaties in de provincie Utrecht (zoals in de Lopi-

kerwaard) voorgedaan te hebben. Tijd om een en ander uit te zoeken...

Ik sprak met een expert van het waterschap (HDSR). Hij vertelde mij dat ook bij hen nog weinig bekend is over de groei van het groot kroosvaren. Hun huidige hypothese is dat een en ander sterk samenhangt met de temperaturen in winter en voorjaar. Niet elk jaar laat de *Azolla filiculoides* een explosieve groei zien. Hij vertelde mij ook dat het hun ervaring is dat het groot kroosvaren onverwachts verdwijnt; het zakt dan naar de bodem. In Bloeyendael is overigens na het verdwijnen van het groot kroosvaren wel weer een ander kroos explosief toegenomen.

Het leukste feit in het onderzoekje dat ik deed, kwam van een podcast over een onderzoek in het Noordpoolgebied. Bij boringen aldaar in de oceaانبodem kwam geoloog Henk Drinkhuis enorme hoeveelheden van de *Azolla* tegen, het geslacht waar het groot kroosvaren onder valt. Nader onderzoek van Drinkhuis na deze vondst wees uit dat de *Azolla* CO_2 kan binden, en onder water veilig kan opslaan.

Kan het groot kroosvaren de aarde dus helpen in de strijd tegen de CO_2 ? De eerste experimenten zijn gaande!

Ineke Blijleven

Hommels tellen

Begin dit jaar heb ik met de Vlinderstichting een telroute voor hommels uitgezet in park Bloeyendael. De Vlinderstichting heeft een landelijk meetnet opgezet in samenwerking met het CBS om informatie over de vlinder- en hommelsstand in Nederland te verzamelen. De laatste tijd waren er veel berichten over de achteruitgang van insectenpopulaties, maar goede informatie over aantallen insecten blijkt maar beperkt aanwezig te zijn. Ik wil hier graag een bijdrage aan leveren en ben het veld in gegaan om gegevens te verzamelen voor onderzoek.

Van maart tot en met september heb ik elke 1-2 weken een vaste route van een kilometer door het park gelopen en geteld hoeveel hommels ik tegenkwam. Er gelden vaste regels voor het tellen,

zodat er op alle routes in Nederland op dezelfde manier wordt geteld en de informatie op dezelfde manier kan worden geïnterpreteerd. De weersomstandigheden zijn bijvoorbeeld belangrijk: een minimum temperatuur, geen regen en niet te harde wind.

Het aantal hommels dat ik per keer zag is verschillend, meestal tussen de 10 en 20, maar tijdens een telling in juni heb ik maar liefst 45 hommels gezien. Na het maaien begin juli en in september was er wel een sterke daling te merken. Soorten die ik gezien heb zijn onder andere de aardhommel, akkerhommel, boomhommel, steenhommel, tuinhommel en weidehommel.

Het is heerlijk om zoveel door het mooie park te hebben gelopen en ik kijk uit naar het nieuwe seizoen volgend jaar!

Vera Rovers

Je kan ook zelf bijdragen aan informatie over de natuur (ook zonder route)! Op [waarneming.nl](https://www.waarneming.nl) kan je aangeven welke soorten dieren en planten je ergens hebt gezien (via de website of een app op je telefoon). Alle waarnemingen in Nederland en België worden verzameld in een groot platform en geven een waardevol beeld van de biodiversiteit.

Meer informatie over telroutes: <https://www.vlinderstichting.nl/wat-wij-doen/meetnetten/landelijk-meetnet-vlinders>

Op verzoek van het bestuur hebben we op 13 juli een ronde gelopen door het park op zoek naar mossen. Er zijn die ochtend 35 soorten gevonden*.

Het is altijd bijzonder om te zien dat iedere biotoop zijn eigen soorten met zich mee brengt. Op de stenen bruggen zitten steenbewonende soorten. Op de grond zitten andere soorten en op de bomen weer andere soorten (zogenaamde epifyten).

Sommige soorten voelen zich overal op thuis zoals gedraaid knikmos of gewoon dikkopmos.

In de heemtuin bij het paviljoen is een strook vochtig grasland. Hier komt puntmos voor (te herkennen aan de spitse punt) en ook boompjesmos. Dit is een niet alledaagse vrij forse soort welke genoemd is naar zijn boomvormige vertakking.

Wat we een beetje missen in Bloeyendael zijn de mossen van dood hout,

zoals oude stronken die op de grond liggen.

De mossen die op bomen groeien vormen een groep die de laatste decenia nogal vooruit gegaan is dankzij de vermindering van zwaveloxide in de lucht. De lucht is schoner geworden door de rookgasreiniging van centrales en fabrieken.

Een van deze soorten is het vliermos. Dit mos komt echter niet alleen voor op vlieren maar ook op andere bomen met een niet te zure schors. Het is een wat minder algemene soort die te herkennen is aan de kapsels welke enigszins verscholen zitten tussen de blaadjes.

Matthijs van Hoorn en Jouke van der Kamp

* Meer informatie over telroutes op de site van de vlinderstichting, onder Meetnetten.

Bloeyendael in Centraal Museum

Vanaf 9 november is in het Centraal Museum de tentoonstelling *Dick Bruna en Utrecht* te zien. Met ontwerpen, historische objecten, foto's en video's laat de tentoonstelling de band zien tussen Dick Bruna en de stad, vanuit diverse invalshoeken.

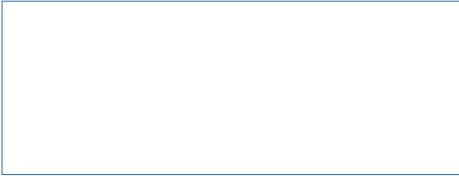
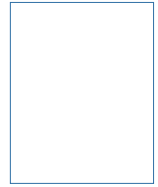
De bezoeker zal bij zijn rondgang ook producten van de Stichting Bloeyendael tegenkomen, dank zij het logo dat Bruna in 1990 voor de actievoerders ontwierp in hun strijd tegen plannen om in het park kantoren te bouwen.

Padenonderhoud Binnenkort zult u in het park een elektrisch voortgedreven voertuig kunnen aantreffen, dat de paden in het park van gras en mos ontdoet door middel van verhitting. Deze methode wordt momenteel in alle Utrechtse parken ingezet. Tot nu toe werd dit werk op kleine schaal door vrijwilligers met schoffels gedaan, maar deze werkwijze is niet alleen erg arbeidsintensief maar tast ook de bovenlaag van de paden aan. In een volgend nummer gaan we in op deze nieuwe methode.

Gespot Sinds enkele weken bivakkeert in vleermuiskast 502 een mannetje ruige dwergvleermuis, met 3 vrouwtjes. Het is voor het eerst dat een kast bewoond wordt. Deze soort kent een sterke migratietrek. Volgens specialist Hedzer Ferwerda, die wekelijks de kasten in de Voorveldse Polder en Bloeyendael controleert, gaat het waarschijnlijk om vleermuizen die uit het noordoosten komen en hier korte tijd zullen verblijven, alvorens elders in winterslaap te gaan.

ACTIVITEITEN HERFT 2019 EN WINTER 2020

ACTIVITEIT	DATUM	TIJD
Bladharken	Zaterdag 9 november	10.00 – 16.00
Bladharken	Zaterdag 23 november	10.00 – 16.00
Snoeihout slepen	zaterdag 18 januari	10.00 – 16.00
Snoeihout slepen	zaterdag 18 januari	10.00 – 16.00
Klussendag	zaterdag 25 januari	10.00 – 16.00
Lenteborrel	Vrijdag 20 maart	17.00 – 19.00

Stichting Bloeyendael
Archimedeslaan 1
3584 BA Utrecht
www.bloeyendael.nl
NL74 INGB 0003 4466 50
Tel. 06 4500 5700